

ESTERHASIANA BIBLIOTECA

PHDR. KLÁRA KOMOROVÁ, PHD.

The article is an extended detailed review of the latest publication by István Monok and Edina Zvara, Hungarian researchers in the field of the history of book culture in Hungary. They introduce, analyse and reconstruct one of the rarest libraries in Hungary, Esterhasiana Bibliotheca, which was founded in the 16th century and was built to a large extent by Pál Esterházy. Currently, it is housed in the Esterházy Manor House in Eisenstadt.

Keywords: Esterházy Family; Esterházy's library; Burgenland; Eisenstadt; Forchtenstein Castle; history and reconstruction of a library

 klariska10@azet.sk

István Monok a Edina Zvara, významní maďarskí bádatelia, ktorí sa dlhé roky venujú dejinám najmä uhorskej knižnej kultúry, spracovali dejiny knižnej zbierky uhorského šľachtického rodu Esterházióvcov a na základe pozostalostných súpisov pripravili rekonštrukciu tejto unikátnej vzácnej knižnice. Ich bádateľské výsledky boli publikované v roku 2020 v rozsiahlej monografii *Esterhasiana Bibliotheca*.

V úvode s podnázvom *Formovanie a stav knižnej zbierky Pavla Esterháziho* (1635 – 1713) autori podčiarkujú, že nemajú snahu sa venovať vzdelanosti Pavla Esterháziho, jeho predkov, detí a ani potomkov, chcú len zdokumentovať dejiny knižnice, akvizičné tendencie a celkový vývoj zbierky.

Pre bádateľov dejín knižnej kultúry predstavuje knižnica jednu z najvýznamnejších knižných zbierok Uhorska a na základe zachovaných prameňov autori mohli vyhotoviť rekonštrukciu danej knižnice. Ide nielen o samotné knihy, ale aj o provenienčné a posesorské záznamy, testamenty, účty za nákupy knihy, účty za vyhotovenie väzieb, inventáre, korešpondencia a i. Najdôležitejším prameňom pre rekonštrukciu je samotná skutočnosť, že veľká časť pôvodnej knižnice sa nachádza v kaštieli Esterházióvcov v Eisenstadte, avšak niekoľko exemplárov sa uchováva aj v slovenských, rakúskych a ruských zbierkach. V rámci výskumu boli objavené i ďalšie pramene v esterházióvskom archíve na hrade Forchtenstein, v archíve františkánskeho kláštora v Eisenstadte i v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti. Mnohé pôvodné dokumenty sa nenávratne stratili, napríklad o katalógu knižnice z roku 1700 sa dozvedáme len zo sekundárnych prameňov. Jediný doteraz známy celkový súpis kníh pochádza z roku 1756, vyhotovený po smrti Pavla Esterháziho, keď sa na základe testamentu majiteľa knižnica odovzdávala františkánom v Eisenstadte. Aj tu vyvstávajú otázky – z koľkých zväzkov pozostával súpis, kam sa podeli knihy tzv. *Historia profana*, odkiaľ františkáni previezli knihy – len z Eisenstadtu alebo aj z Forchtensteinu? Čo sa stalo s knihami, ktoré previezli františkáni? Prečo knieža Pavol Esterházi (1901 – 1989) zobral v rokoch 1936 – 1937 knihy františkánom? K významným dokladom formovania knižnice patria účty za nákupy kníh vo Viedni, knihy Francesca Orsoliniho (z roku 1700), záznamy v knihách Sebastiana Ferdinanda Dobnera (z roku 1718), súpis Jánosa Háricha (z roku 1937), súpis vyhotovený v Grazi (roku 2006). Autori publikácie upozorňujú tiež na viaceré knihy s posesorskými

Titulná strana publikácie *Esterhasiana Bibliotheca*

záznamami významných osobností politického, kultúrneho a cirkevného života Uhorska (Bánfióci, Baťánovci, Listiovcí, Demeter Náprádi, Mikuláš Oláh, Zachariáš Mošovský...), ktoré sa dostali do fondu a uchovávajú sa v knižnici.

Po obsažnom úvode nasleduje štúdia, ktorá je rozčlenená na viaceré podkapitoly. V prvej autori vykresľujú osobu Pavla Esterháziho, ktorý sa v roku 1652 ako 17-ročný stal hlavou rodu, zdedil mnohé kaštiele, obrovský majetok a neslýchanú zodpovednosť rodiny. Patril k najvýznamnejším postavám uhorských dejín, uhorskej politiky a v rokoch 1681 – 1713 bol palatínom Uhorska. Na kultúrnom poli sa prejavil ako mecén umenia, podporoval mariánsky kult, autor viacerých diel venovaných uctievaniu Panny Márie, milovník a obdivovateľ hudby. Už počas štúdií na jezuitskom kolégiu v Trnave účinkoval v školských divadelných hrách. Pavol Esterházi je autorom viacerých barokových diel, z ktorých môžeme spomenúť napríklad oslavu Panny Márie *Speculum immaculatum* (Viedeň 1698), zbierku cirkevných hudobných skladieb *Harmonia coelestis* (1711), ktorá patrí ku

klenotom uhorského barokového hudobného umenia, a tiež *Trophaeum nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasiarum* (Viedeň 1700), v ktorom vykreslil dejiny svojho rodu.

V ďalšej podkapitole *História knižnice* autori opisujú, akým spôsobom Pavol Esterházi rozširoval rodinnú knižnicu. Dokladom sú jeho vlastnoručné poznámky v takmer 3 000 zväzkoch, avšak len v máloktorých nachádzame jeho exlibrisy. Je síce pravda, že keď získal kniežací titul, dal si vyhotoviť tlačný exlibris, ale začali ho používať až jeho nasledovníci. Počas jeho života sa rodový majetok rozšíril o nové sídla, kaštiele a všade boli isto aj knihy. Po smrti bratov Štefana a Ladislava sa hlavou rodiny stal Pavol a žil na hrade Forchtenstein. Roku 1652 sa oženil s dcérou svojho brata Uršulou a za svoje sídlo si vybral tento hrad. V polovici roka 1670 po prestavbe kaštieľa v Eisenstadte sa tam Pavol Esterházi presťahoval, ale stále používal knižnicu vo Forchtensteine, ktorú založil ešte jeho otec Mikuláš. Po presťahovaní do Eisenstadtu si založil svoju vlastnú knižnicu a asi tam presťahoval aj niektoré knihy z Forchtensteinu. I napriek tomu Esterházi neprestajne venoval veľkú pozornosť knižnici z Forchtensteinu, stále slúžila rodine, doplňoval ju, dokonca knihy boli opatrené signatúrami kvôli ľahšiemu vyhľadávaniu. Pracoval v nej kustód Adam Bezerédy, ktorý do knižnice posielal aj svoje diela. Pravdepodobne knižnicu v Eisenstadte venoval františkánom, pretože knižnica z Forchtensteinu sa v testamente nespomína.

Esterháziovci mali knižnice aj v ďalších svojich sídlach, na hrade v Lackenbachu a Kittsee, a práve tieto sa spájajú s knižnicou ostrihomského arcibiskupa Mikuláša Oláha. Autori monografie vykresľujú anabázu príchodu kníh Mikuláša Oláha do esterháziovskej knižnice: otec Pavla Esterháziho Mikuláš mal za prvú manželku Uršulu Deršfióvu. Jej dedičstvom bol hrad Lackenbach a ten sa dostal do vlastníctva Esterháziovcov aj s časťou Oláhovej knižnice. Aká teda bola cesta Oláhových kníh do esterháziovských knižných zbierok? Mikuláš Oláh svoje knihy, ktoré uchovával vo Viedni, zanechal Jánovi Listimu (zomr. 1577; veszprémsky, potom gyórsky biskup) a jeho synovi Jánovi (1556 – ?) s tým, aby si z nej vybrali a ostatné diela odovzdali trnavským študentom. Ján Listi st. bol vrchným kancelárom Uhorska a oženil sa s Lukréciou Oláhovou (neter, resp. nemanželská dcéra Oláha?). Po jej smrti sa dal na cirkevnú dráhu. Listiho knižnicu spolu s Oláhovými knihami postupne dedili členovia rodiny a bola

pravdepodobne na sídle v Kittsee, ktoré dostali od panovníka. Ján Listi IV. (zomr. 1676) Kittsee predal Pavlovi Esterháziho, a tak sa Oláhove knihy dostali do esterháziovských zbierok. Esterháziho knižnica sa naďalej rozrastala a podľa testamentu odovzdanie časti knižnice Pavla Esterháziho františkánom uskutočnil v roku 1756 až jeho vnuk Pavol Anton Esterházi (1711 – 1762). V roku 1862 sústredili Esterháziovci zo všetkých svojich sídiel knihy do kaštieľa v Eisenstadte, čo predstavovalo cca 70 000 zväzkov. Knihy, ktoré sa nachádzali u františkánov, boli vo veľmi zlom stave, tak ich Pavol Esterházi (1901 – 1989) v roku 1937 od františkánov zobral späť a zlúčil ich s knižnicou v kaštieli v Eisenstadte. Dôvody nie sú jasné, ale mohlo to byť aj kvôli lepšej bezpečnosti na prahu II. svetovej vojny. Avšak v apríli 1945 eisenstadtský kaštieľ obsadili sovietske vojská, vyrabovali vzácnosti a tiež okolo 2 000 kníh odviezli do vtedajšieho ZSSR. Tam sa im venovala patričná pozornosť, knihy boli skatalogizované a v roku 2007 bol vydaný rusko-nemecký katalóg kníh, ktorý obsahuje 949 zväzkov kníh. Následne maďarskí bádatelia našli počas svojich bádání v ruských knižniciach cca 100 ďalších kníh z esterháziovskej knižnice. Na základe dohovorov o reštitúciách ruská strana vrátila do Rakúska 997 kníh, ktoré boli uložené v kaštieli v Eisenstadte. Z tohto vzácneho fondu sa našlo viacero kníh aj v iných krajinách – v Nemecku, Maďarsku, ktoré sa tiež vrátili na svoje pôvodné miesto (napr. z vtedajšieho NDR bolo v roku 1960 vrátených 336 zväzkov).

V ďalšej podkapitole *Pramene* autori vymenúvajú zachované katalógy, resp. ilustrované repositné súpisy, avšak aj súpis kníh z roku 1700, ktorý je známy iba z druhotných prameňov. Medzi prameňmi nechýbajú testamenty, najstarší je z rokov 1695 – 1696, potom z roku 1668 a 1678, v ktorých sú zmienky aj o knihách. Ďalším dôležitým prameňom sú účty za nákup knihy vo Viedni. Do Esterháziho knižnice prišli knihy aj Francesca Orsoliniho (1655 – 1700), ktorý sa roku 1696 stal dvorným kazateľom a duchovným správcom v Eisenstadte. Po svojej smrti prenechal knihy kniežatu (bolo to 85 diel v 91 zväzkoch), z nich sa asi polovica nachádzala v súpise knižnice z roku 1756. Viac než 60 kníh geografického a hydrologického obsahu v esterháziovskej knižnici nesú posesorské záznamy s rokom 1718 šopronského právnika Sebastiana Ferdinanda Dobnera (1685 – ?). Dôležitým prameňom pre dejiny knižnice je súpis z roku 1937 vyhotovený kniežacím knihovníkom a archivá-

rom Jánosom Hárichom (1904 – 1990) pri príležitosti vrátenia kníh od františkánov. Ďalším prameňom je súpis kníh františkánov z Eisenstadtu vyhotovený roku 2006, keď knihy z Eisenstadtu boli prevezené a zaradené do ústrednej knižnice rakúskych františkánov v Grazi.

Pomerne rozsiahlou podkapitolou je *Predchádzajúci vlastníci v knižnici Pavla Esterháziho*. Na základe analýzy rukopisných vlastníckych záznamov a exlibrisov sa mohla vykonať rekonštrukcia knižnice, pričom boli objavené významné osobnosti spoločenského, politického, kultúrneho i cirkevného života krajiny. Do popredia vystupujú Krištof Bánfy; Baltazar Batán; Štefan, Andrej, Imrich Beythe; Mikuláš Ištvánfy; Ján Pálfi; Andrej a Ján Kečkés; Zachariáš Mošovský; Demeter Náprádi; Ján Sambucus a i. Niekoľkí členovia rodiny v minulosti patrili k protestantom, preto sa v knižnici nachádzali i viaceré diela Martina Luthera, Filipa Melanchthona a i. Zaujímavé je sledovanie anabázy kníh Františka Nádašdyho (1623 – 1671), ale aj palatína Juraja Turza (1567 – 1616). Hoci budovanie esterháziavskej knižnice je zásluhou Pavla Esterháziho, ale na jej budovaní a raste sa podieľali viaceré osoby rodiny.

Po úvodných stranách v publikácii nachádzame bibliografické súpisy kníh jednotlivých členov esterháziavskej rodiny. Ako prvé autori prezentujú knihy otca Mikuláša Esterháziho (1583 – 1645) v počte 62 kníh, ktoré sú väčšinou produktmi tlačiarní 17. storočia, medzi nimi sa nachádza aj jedna inkunábula *Uhorská kronika Jána z Turca* (Augsburg, 1488); nasledujú knihy brata Štefana Esterháziho (1616 – 1641) v počte 24 kníh (4 knihy boli vytlačené v 16. storočí); brata Ladislava Esterháziho (1626 – 1652) v počte 20 kníh (3 knihy boli vytlačené v 16. storočí). V najrozsiahlejšej časti monografie sú uvedené knihy zo samotnej knižnice Pavla Esterháziho, ktorá je tiež rozdelená na podkapitoly: knihy, v ktorých Pavol Esterházi vystupuje ako autor (12 vlastných diel), resp. zostavovateľ (v 17 dielach); diela, ktorým bol mecénom (55 diel).

Na základe testamentu Pavla Esterháziho bol 16. a 17. septembra 1756 vyhotovený súpis knižnice Pavla Esterháziho s cieľom odovzdať knihy františkánom vo Forchtensteine. Súpis sa uchováva v rodinnom esterháziavskom archíve na hrade Forchtenstein, obsahujúci 1 450 rukopisných zápisov, slúžil autorom na vypracovanie identifikácie

kníh knižnice. Knihy boli rozdelené do tematických skupín podľa formátu (in folio, in quarto, in octavo, in sedecimo): *Ecclesiastico-Historici; Haeretici; Scholastici; Juridici; Medici; Politici et Historici; Milites et Geometrici; Historici diversis Animalibus; Libri Botanici; Canonici; Diversi antiqui Oratores; Astrologici, Mathematici, et Chymici de Methalis; Geographici; Libri Topographici*. Autori pri identifikácii vychádzali zo zápisu v katalógu, uvádzajú poradové číslo a presné znenie zápisu, potom nasleduje identifikácia autora diela, názov, impresorské údaje, formát, uvedenie bibliografie, resp. databázy starých tlačí, podľa ktorých dielo identifikovali. Dôležitou súčasťou záznamu je uvedenie posesorských a provenienčných záznamov v danom identifikovanom diele. Pri dielach, ktoré sa autorom nepodarilo podľa súpisu, katalógu identifikovať, upozorňujú na túto skutočnosť. Knižnicu Pavla Esterháziho dopĺňajú o knihy (v počte vyše 960 kníh), ktoré sa v danom súpise z roku 1756 nenachádzali, ale počas výskumov ich autori objavili a na základe rôznych identifikačných znakov usúdili, že boli súčasťou esterháziavskej knižnice. Po súpise kníh nasledujú archívne pramene k dejinám a knihám Pavla Esterháziho – jeho vlastná korešpondencia, účty za nákupy kníh, dohody s vydavateľmi, dokumenty týkajúce sa testamentu vo vzťahu ku knižnici a knihám, korešpondencia s manželkou a inými osobami. Ďalšia kapitola zahŕňa knihy detí Pavla Esterháziho a ďalších členov rodiny, rukopisy a vydané diela, taktiež diela im dedikované. Ide o tieto osoby: syn Mikuláš Anton (1655 – 1685); syn Ladislav Ignác (1662 – 1689); syn Michal (1671 – 1721); syn Gabriel (1673 – 1704); syn Jozef (1688 – 1721); brat František (1641 – 1683); strýko Daniel (1585 – 1654) a jeho syn Gašpar (1628 – 1652) a Michal (1629 – 1686); syn Daniela Ján (1641 – 1692); vnuk Daniela Imrich (1664 – 1746); sestra Pavla Esterháziho Anna Júlia; otcov brat Tomáš (1570 – 1616); syn otcovho brata Pavla Alexander (1587 – 1645); syn Daniela Juraj, ostrihomský prepošť (1630 – 1669); strýko Pavol (1587 – 1645).

Do esterháziavskej knižnice sa dostali aj knihy iných osôb, najmä tých, ktorí mali bezprostredný styk s členmi rodiny. V roku 1700 dvorný kazateľ Pavla Esterháziho Francesco Orsolini testamentom poručil svoju knižnú zbierku svojmu zamestnávateľovi, a tak sa do rodinnej knižnice dostalo 91 kníh. Autori sa na základe súpisu snažili tieto zväzky identifikovať, pri mnohých sa vzhľadom na stručné zápisy nepodarilo presne zistiť, o aké vydania išlo.

S rokom 1718 sa spájajú knihy šopronského právnika Sebastiana Ferdinanda Dobnera (1685 – ?), ktoré sa v počte 61 kníh dostali do esterháziavskej knižnej zbierky a ich identifikáciu autori monografie podávajú v ďalšej časti. V roku 1921 sa z tejto vzácnej knižnice dostalo na predaj 27 kníh, v monografii sú taktiež identifikované. Ako posledný súpis k nim pristupuje zoznam *Aldiniék* z roku 1921, ktorý vypracoval knihovník József Gaszner.

V závere publikácie nachádzame štyri registre – personálny, topografický, register mien a miest vyskytujúcich sa v rukopisných záznamoch, a vydavateľsko-tlačiarenský register.

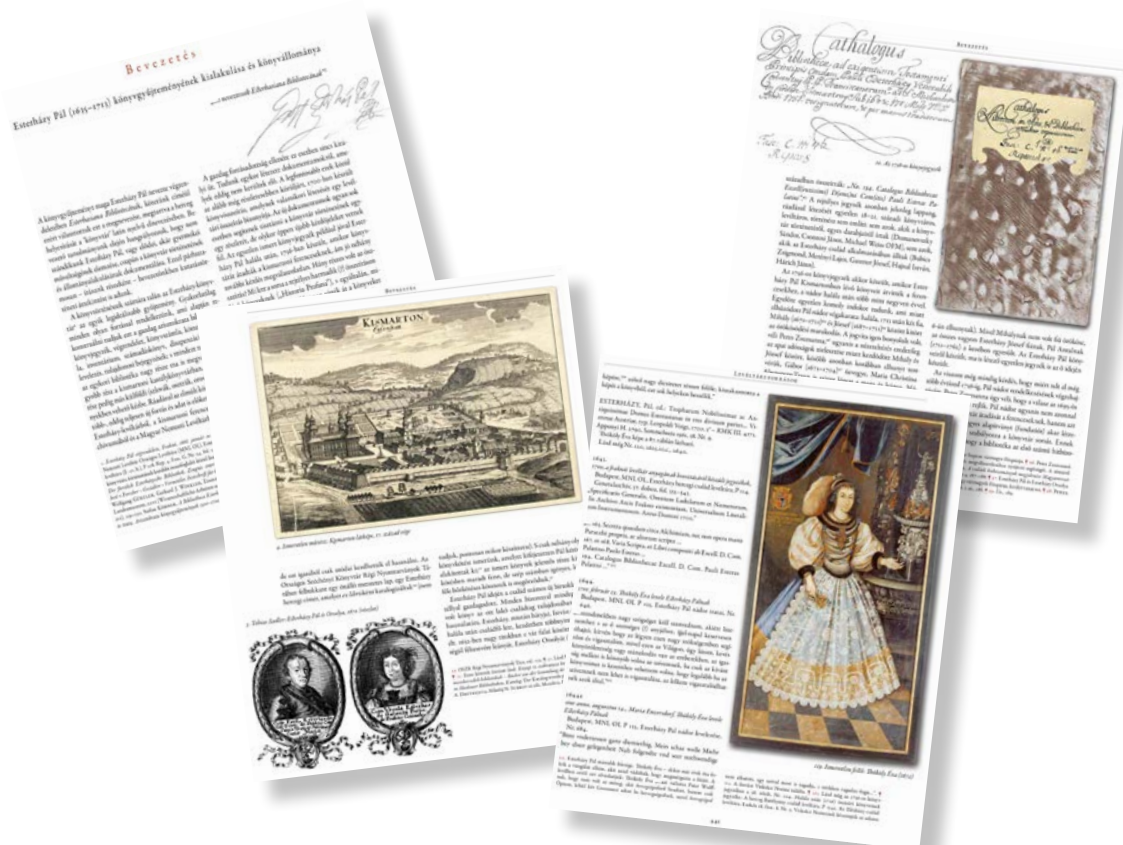
Publikácia *Esterhasiana Bibliotheca* predstavuje mimoriadne významný doklad dejín jednej z najpozoruhodnejších a najvzácnejších knižných zbierok uhorskej knižnej kultúry. Rod Esterháziavcov patril k najpoprednejším a najvplyvnejším šľachtickým rodom Uhorska, z ktorého pochádzali mnohé významné osobnosti politického, cirkevného a kultúrneho života krajiny.

Keďže si rod Esterháziavcov uvádzal predikát „de Galantha“, je úzko spätý aj so Slovenskom, a preto môžeme túto publikáciu vnímať/chápať ako ďalší veľký prínos pre samotné dejiny a dejiny knižnej kultúry na Slovensku, resp. v Karpatskej kotline.

Práca bola vypracovaná v rámci projektu APVV-17-0398 Na ceste k modernej spoločnosti. Tri storočia novoveku.
Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0398.

ESTERHASIANA BIBLIOTECA

V ORIGINÁLNOHOM ZNENÍ V MAĎARSKOM JAZYKU

dostupné na http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19472/1/Esterhasiana_Bibliotheca_2020_K.pdf.